

NANCY KRICORIAN

New York'ta yaşayan yazar ve aktivist. Massachusetts eyaletinin Watertown kentinde, Ermeni toplumunun içinde büyüdü. Ailesi 1915'ten önce Adana ve Mersin'de yaşıyordu. İlk romanı *Zabelle* 1998'de basıldı. İkinci romanı *Dreams of Bread and Fire*, 2017 yılında *Ekmek ve Ateř Düřleri* adıyla Aras tarafından yayımlandı (ev. Yeřim Burul).

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Nancy Kricorian'ın ABD'de yayımlanan
All The Light There Was adlı eserinin çevirisidir
(Houghton Mifflin Harcourt, 2013).

Metinde, özgün metinde yer alan Türkçe kelimeler ve
Türkçe olmayan terim ve ifadeler *italik* verildi.
Kitabın sonundaki Sözlük'te, Türkçe olmayan terim ve
ifadelerin karşılıkları bulunuyor.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu*
(Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın
Türkçe Sorunları Kılavuzu'ndan (Metis Yay.)
yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

IŞIK HEP ORADAYDI

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UÇU 244

Işık Hep Oradaydı
Nancy Kricorian
All The Light There Was

Çeviri
Zeynel Can Gündoğdu

Yayıma Hazırlayan
Lora Sarı

Kapak Tasarımı
Beste Miray Doğan

Kapak Fotoğrafi
Amerikan Ordusu personeli Zafer Takı'nın üzerinde,
savaşın bitimini kutlayan kalabalığı izliyor, 8 Mayıs 1945

© Nancy Kricorian, 2013
Hakları Anatolialit Ajans aracılığıyla
Lippincott Massie McQuilkin'den alınmıştır.
© Aras Yayıncılık, 2019

ISBN 9786052100530

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Ekim 2019, İstanbul

IŞIK HEP ORADAYDI

NANCY KRICORIAN

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
ZEYNEL CAN GÜNDOĞDU

Nona ve Djuna'ya

Ağabeyimle beraber Donabedyan'ın bakkalına vardığımızda, annem dükkânın bulgur çuvalları, soğan fileleri, litrelik zeytinyağı tenekeleri ve kırmızı sicimle bağlanmış kese kâğıdından bir sürü paketle yüklü tahta el arabasını sahiplenmiş, vitrinin önündeki kaldırımında bizi bekliyordu.

Satılan malları yardımcısıyla birlikte yazar kasaya işlemekle meşgul Baron Donabedyan vitrin camının ardından bize el salladı. Mahalledeki ev hanımlarının yarısı, bakkalın raflarını boşaltmaya girişmişti.

“Misak,” dedi annem, “Kız kardeşinle birlikte bu el arabasını eve götürün. Benim daha yapacak çok işim var. Maral, sen de ağabeyine yardım et, birlikte yukarı çıkarın şunları.”

Ağabeyim, “Ne ki bunlar?” diye sordu.

“Yiyecek,” diye yanıtladı annem.

“Hmm,” dedi ağabeyim, “Restoran mı açıyoruz?”

“Ukalalık etme.” Annem en dipteki çuvallara şöyle bir asıldı, yüklerin el arabasına güvenli bir şekilde yerleştiğinden emin oldu.

“Hangi parayla aldın bunları?” diye sordum. Omuz silkti. “Bisküvi kutusundaki parayla.” Ağabeyimle birbirimize baktık.

Hatırlayabildiğim kadarıyla, her haftanın sonunda annem küçük mutfağımızdaki basamaklı tabureye çıkar, büfenin en üst rafındaki kızıl ve altın rengi bisküvi kutusuna bozukluklar ve küçük kâğıt paralar koyardı. Yelek dikip parça başı para kazanan annem, kıymetli, pedallı Singer'in in yerine bir elektrikli dikiş makinesi alabilmek için para

biriktiriyordu. Çeşitli elektrikli modellerin sıralandığı bir gazete ilanını saklıyordu; birinin gösterişli bir mermer tabanı vardı, bir başkası zarif bir dikiş masasının üzerindeydi, ama annemin asıl gönlünden geçen deri kaplı bir taşıma çantasının içinde gelen ve ahşap üzerine yerleştirilmiş sade, siyah olanıydı. Makinenin gövdesine iliştirilmiş küçük elektrikli lambada gözü kalmıştı.

Annem “Her şeyi yukarıya çıkardıktan sonra el arabasını derhal Donabedian’a getireceksin Misak. Maral, sen de baharatları kavanozlara koy, şekeri de en üst rafa. Kalanları da Şake teyzenle birlikte bulduğunuz yere yerleştirin,” dedi heyecanla.

Bizim savaşımız böyle başladı işte: Ne yaklaşmakta olan bir istilayı duyuran gazete manşetleriyle ne de tepemizden geçen savaş uçaklarının gürültüsüyle. Bizim savaşımız, o öğleden sonra annemin, bu yeni savaş ne getirirse getirsin ailesinin yiyecek bir şeyleri olsun diye bakkaldan stok yapmasıyla başladı.

Paris’i birer ikişer terk eden insanların kaçıışı bir sele dönüştüğünde babam, o zamanlar halen ücra bir köy olan ve şehrin doğusunda bulunan Belleville’deki dairemizde kalmamız gerektiğine karar verdi. Paris’teki okullar kapatılmıştı ve yetkililerin emriyle çocuklar otobüslerle şehrin dışına, güvenli yerlere götürülüyordu. Birçok dükkân kapanmıştı ve esnaf, mallarını arabalarına yükleyerek çevre yolunun çıkışlarına akın etmişti. Oysa babam taşrada, nereye gideceğimizi bilmeden, oradan oraya sürükleneceğimize, başımızın üstünde bir çatı varken olduğumuz yerde kalmamızın daha güvenli olduğuna karar vermişti. Böylece babamın ayakkabıcı dükkânına da göz kulak olabilecektik.

“Hiçbir yere gitmiyoruz. Son göç bize cehennemi gösterdi zaten,” demişti babam.

O öğleden sonra Misak’la birlikte arabayı ite ite, komşularımızın evlerinin önünden geçen yokuşlu kaldırımı çıktık. Komşularımız arasında, Auvergne ve başka kırsal bölgelerden gelen Fransızların yanı sıra, vaat ettiği özgürlükler nedeniyle Fransa’ya akın etmiş ve Belleville’in fabrikalarında, ayakkabı atölyelerinde ve dikimevlerinde iş arayan Ermeniler, Yunanlar ve Doğu Avrupa Yahudileri vardı. Evlerine dönen insanların sokakta seyyar satıcılardan alışveriş ederken konuştukları yarım düzine dilin arasından geçerek yol aldık. Savaş giderek yaklaşırken Belleville sakinlerinin çoğu şehirden kaçan kalabalıklara katılmamayı tercih etmişti.

Ağabeyimle birlikte beşinci kattaki dairemize birçok kez in çık yaparak erzakları Şake teyzemin ayakları dibine yığdık. Teyzem ellerini ovuşturarak evin giriş holünde bekliyordu. Misak el arabasını geri götürmeye gittiğinde ben annemin söylediği gibi şekeri en üst rafa koymak için tezgâha tırmandım. Sonra teyzemle, girişteki holde duran bulgur çuvallarını ikimizin paylaştığı odaya taşıdık. Epey gayret ederek çuvalların ikisini benim yatağımın, ikisini de onunkinin altına soktuk.

Teyzem yüzündeki teri bir mendille sildi. “Burada epey bir bulgur var.”

“Sofrada görmekten usandıracak kadar çok hem de.”

“Böyle konuşma Maral. Her bir lokma için şükredeceğiz.” Teyzemin sesi alışılmadık bir biçimde sertti.

Misak, yukarı taşıdığı son paketlerin ağırlığıyla soluk soluğa kalmış bir halde içeri girdi. Onun hemen peşinden de annemle babam.

“Şimdi biraz daha rahatladın mı?” diye sordu babam anneme.

Annem başıyla onayladı. “Biraz daha pirinç buldum. Makine iğneleri, dikiş iğneleri ve üç düzine ip makarası da aldım. Unuttuğum birkaç şey vardır ama kesin.”

“Hayvanlar?” dedi ağabeyim.

“Ne hayvanları?” diye sordu annem.

“Hani her türden bir dişi bir erkek almıyordu ya,” diye cevap verdi Misak.

Annem bir el hareketiyle Misak’ı başından savdı. “Seninle iki ay sonra görüşürüz Bay Çok Bilmiş.”

O gece, genelde orta kısmı çökük olan şiltem yatağımın altındaki sert kütleye değiyordu. Beni biraz olsun kocaman bir kayanın üzerinde yattığım hissinden kurtaracak yeni bir pozisyon bulmak için bir o yana bir yana dönüp durdum. Karanlıkta bir ceset kadar uğursuz görünen bulgur çuvallarının derdine düşüp gece birkaç kez uyandım. Sabaha doğru bir ara, mutfaktaki ocağın üstünde unutulmuş bir tencerenin başında beklediğim bir rüya gördüm. Ocakta fokurdayan domatesli kuzu eti yahnisinin giderek kabarışını ve korktuğum gibi tencereden taşıp kızgın bir lav gibi mutfak zeminine yayılışını seyrediyordum rüyada.

On gün sonra Misak’la birlikte, Kaçaryanların iki blok ötemizdeki bir apartmanın üçüncü katında bulunan dairesinin kapalı panjurları arasından Belleville Caddesi boyunca ilerlemeye başlayan Almanları izliyorduk. Misak, onun en yakın arkadaşı Zaven, Zaven’in ağabeyi Barkev ve ben, tek bir pencerenin ardına doluştuk; Bay ve Bayan Kaçaryan, aralarına aldıkları on yaşındaki Virginie ile beraber diğer pencerede idi.

İlk tank tepeyi aştığında hepimiz soluksuz onları izliyorduk. Tankların ardından zırhlı askeri kamyonlar, onların ardından da siyah üniformaları ve postallarıyla, ritmik bir şekilde arnavutkaldırımlarını döven uzun boylu Alman askerler geldi. Zaven daha iyi görebilmek için pencereye yaslanınca omzu benimkine değdi. Ona daha önce hiç bu kadar yakın olmamıştım. Gözümün ucuyla ona baktım o kadar yakındı ki alnındaki ter damlalarını bile görebiliyordum. Hiç kıpırdamadan öylece durdum, aramızdaki teması uzatmaya ve yaptığım şeyi fark edip etmediğini anlamaya çalışıyordum. Ağabeyi Barkev'in bana dikkatle baktığını fark ettiğimde utandım. Panjur aralıklarından askerlerin geçişini seyretmeye döndüm hızlıca.

Virginie bir anda "Ne kadar da yakışıklılar!" diye çığlık attı.

Çocuklarına o güne kadar elini dahi kaldırmayan Bay Kaçaryan hiç düşünmeden yapıştırdı tokadı. "Yakışıklı mı? Onlar Azrail."

O akşam sofrada annem, "Kendinizden başka kimseyi düşünmüyorsunuz. Ortalıkta olmadığınızı fark edince ne hale düşeceğimiz hiç aklınıza gelmedi mi?" dedi.

Ağabeyim, "Sadece iki blok öteye, Kaçaryanlara gitmiştik," dedi.

"Sadece iki blok öyle mi? Böyle bir zamanda iki adım öteye gitsen bile başına ne belalar gelir," dedi annem. "Yüzünde iki tüy bitti diye adam oldun zannediyorsun biliyorum ama hatırlatayım, daha on altı yaşındasın ve kız kardeşin senden de küçük."

Ağabeyim gözlerini devirdi.

"Ee, her şey bitti mi?" diye sordu Şake teyzem.

“Bir kurşun bile sıkılmadı,” diye cevap verdi babam. “Paris’in dört bir yanı açık. Dükkândan Almanları göremedim ama postallarını duydum. Asla unutulmayacak bir ses.”

O postalların sesi zihnimde aylarca ve sonra yıllarca yankılandı. Hatta kimi zaman hâlâ yankılanır. Bu, savaş yıllarında nasıl yaşadığımızın ve kocamı nasıl bulduğumun hikâyesidir.

Güz gelip de okula döndüğümüzde bütün sınıflarda Mareşal Pétain'in portresi asılıydı. Mareşal bir savaş kahramanı olarak lanse ediliyordu belki ama üniformasının omuzlarından yükselen ve ucunu Alman kukla ustalarının tuttuğu ipleri sezebiliyordunuz. Koridorlarda ve sınıflarda yeni bir huzursuzluk dalgası yayılıyordu. Ama gözlerinden keder okunan öğretmenlerimiz olağandışı bir durum yokmuş gibi davranmaya çabalıyorlardı. Biz kızlar için okul hayatı kısa süre sonra normal seyrine döndü.

Kasım başlarında ağabeyim, bizim dairenin merdiven sahanlığında durduğumuzda elime bir kâğıt parçası tutuşturdu. Kâğıtta "Bochelar 11 Kasım'ı anmayacak. Sabah 6'da Arc de Triomphe'da buluşalım," yazıyordu.

"Gidiyor musun?" diye sordum.

"Zaven de geliyor," diye fısıldadı.

"O zaman Jacqueline ve ben de geliyoruz," diye karşılık verdim fısıldayarak. "Kimseye söylemeyeceksin, değil mi?"

"Delirdin mi sen? Sen de tek kelime dahi etme."

Kâğıdı okul çantamdaki bir defterin arasına koydum.

"Annene her şeyi anlatmayı ne kadar sevdiğini biliyorum," diye ekledi kısık sesle, "Ama artık altı yaşında değilsin."

Merdivenlerden babamın ağır ayak sesleri gelmeye başlayınca ağabeyim hemen dairenin kapısını açtı.

Fransızcadan Ermeniceye geçerek "Biz geldik," diye seslendi.

Çantalarımızı bıraktık, paltolarımızı kapıdaki tahta askılara astık ve ayakkabılarımızı çıkarıp terliklerimizi giydik.

Annem üzerinde mutfak önlüğü, elinde de üzerini havluya örttüğü bir tencereyle yanımızdan geçti. “Babanız da şimdi gelir.”

Tam o sırada eve giren babam, “Hadi masaya. Tek başıma koca bir kuzu çevirmeyi bile götürebilirim,” dedi.

Misak da, “Ben bir kuzu, üstüne bir domuz, üstüne bir dana yer, hatta arkasından da bir litre süt içerim,” dedi.

“Azniv, bu çocuğun karnı doymuyor galiba,” dedi babam.

“Kimsenin doymuyor. Şu karşıdaki Yahudilerin bebeği ne kadar zayıf biliyor musun?” Teyzem bebeğin ne kadar zayıf olduğunu göstermek için serçe parmağını kaldırdı.

Yemek odası, oturma odası ve çalışma odası olarak kullandığımız, aynı zamanda Misak’ın yatak odası da olan sıkışık tikiş salonda akşam yemeğine oturduk. Yemeklerden sonra, daha az yer kaplasın diye katladığımız ahşap masanın etrafında üç sandalyeyle iki tabure diziliydi. Pürüzlü döşemeyi bir zamanlar şarap renginde olan şark işi halı örtüyordu. Sokağa bakan iki pencereyi ise ağır güneşlikler örtüyordu.

Annem tabaklara yemek koydu. “Evde sadece bulgur, bir litre yağ ve baharatlar kaldı. Sağ olsunlar, Nazaryanların verdiği soğanlar var bir de...”

Artık akşam yemeklerinde sadece yiyeceklerden konuşuluyordu: yiyecek bulmanın ne kadar zor olduğundan, dükkânlardaki uzun kuyruklardan, genellikle boş duran raflardan ve daha fazlasını bulmak ve farklı şeyler yemek için yapılan planlardan. Misak sapanıyla Buttes Chaumont’da birkaç ördek avlamış, ama soğuk havaların gelişiyle bu av kuşları ortadan kaybolmuşlardı. Babam bazen yaptığı işlere karşılık yiyecek alıyordu ama günlük erzakımız bunlarla bile pek artmıyordu. Mevsim dönerken, bir-

kaç kez bisikletle Alfortville'e, annemin arka bahçelerinde sebze yetiştiren kuzenleri Nazaryanlara gitmişim. Eve dönmeden önce bisikletin sepetini tamir edilecek ayakka-bılarla doldurmuş, bisikletin arkasına da domates, biber, soğan ve taze naneyle dolu bir kutu yerleştirmişim. Ne var ki yiyecek karnelerimizle alabileceğimiz her şeyi tüketmiş-tik: eskiden çiftlik hayvanlarına yedirdiğimiz sarı şalgam, hindibadan yapılma yapay kahve, iyimser bir şekilde reçel olarak adlandırdığımız, şarap artığı üzümlerden uydurma bir bulamaç ve bu gibi tatsız şeyler.

Akşam yemekleri, yiyecekler veya olmayan yiyeceklerle dair uzun sohbetlere ek olarak babamın "yalancı keçi" diye andığı *Maréchale* yönelik sert eleştirilerini de içeriyordu.

"Almanların şarabımızı ve çikolatamızı çaldığı yetmi-yormuş gibi, gerçi insanlar şarap ve çikolata olmadan da yaşarlar ya, ama şimdi şu yalancı keçi" bu noktada yumru-ğunu masaya vurdu, "bunların buğdayımızı ve patatesimizi de çalıp kaçmasına göz yumuyor."

Annem araya girdi, "Dikkat et, bardakları devirecek-sin. Ayrıca biraz sessiz ol."

"Ne yani, sence Lipskiler de benim gibi düşünmüyor mu?" diye bağırdı babam.

Bulaşıklar yıkandıktan sonra bir yığın kitapla masaya geçtim. Misak da karşımda oturmuş defterine bir şeyler karalıyordu. Odanın diğer köşesinde annem dikiş makine-sinin pedalına asılmış, bir aşağı bir yukarı inip çıkan maki-nenin kolu iğneyi kumaşa batırıp çıkarıyordu. Şake teyze-min elindeki metal örgü şişleri birbirine vurup tıkırdarken kocaman yuvarlak bir yün topu yavaş yavaş bir süvetere dönüşüyordu. Babamsa, birkaç metre öteden anlaşılama-yan bir mırıltı haline dönüşecek kadar kıstığı radyosundan